

Bankacılık Sektöründe Kârlılığ Etkileyen Faktörler: Türk Bankacılık Sektörüne Yönelik Bir Uygulama

Ünal GÜLHAN (*)
Evcan UZUNLAR (**)

Özet: Bankacılık sektörünün kârlılığı, ekonominin geleceği açısından büyük önem taşımaktadır. Türkiye’de bankacılık sektöründe kârlılığın belirleyicilerini tespit etmek üzere, 1990-2008 yılları arasında “Panel Veri Analiz Yöntemi” kullanılarak yapılan bu çalışma, sermaye yeterliliği, faaliyet giderleri, likidite durumu, banka büyüklüğü, menkul kıymet cüzdanı ve takipteki krediler gibi bankalara özgü değişkenlerin aktif kârlılığı üzerinde anlamlı etkilerinin olduğunu göstermektedir. Bunun yanısıra, kontrol değişkenleri olarak modele dâhil edilen enflasyon, ekonomik büyüme oranı, sektör payı, sektördeki yoğunlaşma ve ekonomik krizlerin kârlılık üzerinde genel olarak anlamlı etkileri olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Banka Kârlılığı, Yerel ve Yabancı Bankalar, Panel Veri Analizi
Jel Sınıflaması:G21, G31, G32

Factors Influencing the Bank Profitability: an Application on Turkish Banking Sector

Abstract: Profitability of banking sector has a great importance for the future of the economy. At the end of the research which is carried out between the 1990-2008 years using the “Panel Data Analysis Method” in order to identify the determinants of the profitability in the banking sector; it is pointed out that the variables special to banks such as capital adequacy, operational costs, liquidity, size, security portfolio and non-accruing loans have a significant effect on the return of assets. Besides, rate of economic growth, sector share, intensity and economic crisis which are taken into the model as control variables generally having significant impacts on banking sector profitability.

Keywords: Bank Profitability, Domestic and Foreign Banks, Panel Data Analysis
JEL Classification: G21, G31, G32

*) Yrd. Doç. Dr., Sinop Üniversitesi Boyabat İ.İ.B. Fakültesi.
(e-posta: unalhan@hotmail.com)

**) Prof. Dr., İ.İ.B.F., İstanbul Aydın Üniversitesi.

Giriş

Bankaların temel işlevi, bir ekonomide fon fazlasına sahip olan kişi ve kurumlar ile fon ihtiyacı olan kişi ve kurumlar arasında köprü görevi görmektir. Ekonomide para ve kredi politikasının önemli elemanlarından biri olan bankalar, finansman kapasitesi olan birimlerden, finansman açığı olan birimlere doğru kaynak aktarımı fonksiyonunu yerine getirirken kâr maksimizasyonunu hedeflerler. Bankalar, günümüzde teknolojiye gelişmeler, küreselleşme, devlet müdahalesi ve sermaye yeterliliği gibi bazı faktörlerin getirdiği baskı ve riskler karşısında, kârlılıklarını sürdürebilmek için daha geniş bir ürün yelpazesine daha verimli bir şekilde faaliyet göstermek durumundadırlar. Özellikle küreselleşmenin bir sonucu olarak, yabancı bankaların yerli piyasalarda faaliyet göstermesi, bankalar arası rekabeti artırmış ve kâr marjlarını daraltmıştır.

Bir ekonomik düzenin kendi iç dinamiklerinde yaşanan ve dış piyasalarda küresel anlamda ortaya çıkan olumsuz gelişmeler, o ekonominin seyrinde önemli etkilere neden olmaktadır. Örneğin dış piyasalarda yaşanan veya iç dinamiklerden kaynaklanan krizler, her ekonomik düzeni belli bir ölçüde etkilemektedir. Ülkemizde 1993 yılının sonlarına doğru, döviz kurlarındaki aşırı dalgalanmalar, ödemeler dengesinin bozulması, artan bütçe açıkları ve mali piyasalardaki belirsizlikler 1994 krizinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Uluslararası kredi notunun düşük olması sebebiyle dış kredi bulunamaması ve piyasadaki belirsizlikler, Hazinesinin uzun vadeli düşük faizli borçlanmasını imkânsız hale getirmiştir. Yüksek faiz oranlarıyla borçlanan Hazine, reel faiz oranlarını artırmış, döviz kurlarındaki düşüşle ülkeye yabancı sermaye girmesini sağlamıştır. Bu sırada bankalar, yurtdışından elde ettikleri kredileri yüksek faizli devlet tahvili ve bonolarına yatırarak aşırı kârlar elde etmişlerdir. Ancak faiz-kur marjlarında açık pozisyonların artması, bankaları aşırı şekilde kur riskiyle karşı karşıya bırakmıştır. Bunun sonucu olarak, 5 Nisan 1994'te alınan kararlarla bazı bankaların faaliyetleri durdurulmuştur. 1999 yılında ortaya çıkan Asya krizinin ardından 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizleri sonucunda güçlü bankalar sermayelerini önemli oranda yitirmişler, güçsüz bankalar ise faaliyetlerini sürdüremeyip Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilmişlerdir. Yaşanan bu olumsuz gelişmeler karşısında Mayıs 2001'de Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, "Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı"nı yürürlüğe koymuştur. Bu programın temel amaçları, bankacılık sisteminin mali ve operasyonel yapısının güçlendirilmesi ve sistemdeki etkinliğin ve rekabetin kalıcı hale getirilmesidir. Programın başarısıyla birlikte, sektördeki kârlılık ve etkinliğin artması beklenmiştir (Güngör, 2007: 41). Ayrıca 2002 yılından sonra Türk Bankacılık Sektörü'ne önemli ölçüde yabancı sermaye girişi olmuştur. Bu durum daha çok yurt içerisinde faaliyet gösteren yerel sermayeli bankaların yabancı sermayeye satışı şeklinde gerçekleşmiştir. Uluslararası ölçekte faaliyet gösteren ve dünya bankacılık sektörünün önemli aktörlerinin ülke ekonomisine girişi Türk Bankacılık Sektörü'ne hem bir ivme kazandırmış hem de rekabetin artmasına neden olmuştur. Bu koşullar altında bankalar için kârlarının maksimizasyonu daha da önem kazanmıştır.

Bu gelişmeler altında Türk Bankacılık Sektörü'nde kârlılığı belirleyen faktörlerin analitik bir araştırma ile ortaya koyulması bu çalışmanın yapılma gerekçesini ortaya koy-

maktadır. Aynı zamanda bu çalışma ile bankacılık sektöründe kârlılığı belirleyen faktörlerin yerel ve yabancı bankalar için farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek bir başka amaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu amaçlarla, 2001 yılında yürürlüğe giren “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı”nın etkilerinin ortaya konulabilmesi için ele alınan dönem 1990-2000 ve 2002-2008 şeklinde bölümlendirilmiş ve uygulama aşamasında Panel Veri Analizi Yöntemi kullanılmıştır.

I. Bankacılık Sektöründe Kârlılığın Belirleyicileri

Kârlılık bir işletmenin varlığının temel sebebi olup, şirketler kâr yarattıkça yaşarlar. Bankalar da kâr amacı güden işletmelerdir. 21. yüzyılın göz önünde bulundurulması gereken en önemli ekonomik unsurlarından bir tanesi bankacılık sisteminin kârlılığıdır (Freixas ve Rochet, 1997: 41). Bankaların kârlılık konusunda ortaya koyacağı performans, banka yönetiminin başarısını da ortaya koymaktadır.

Banka kârlılığı genel olarak, aktiflerden elde edilen kâr ile pasiflerin maliyetleri ve yasal yükümlülükler toplamı arasındaki fark olarak tanımlanabilir. Literatürde banka kârlılığı içsel (mikro) ve dışsal (makro) belirleyicilerin bir fonksiyonu olarak ifade edilmektedir. İçsel faktörler, bilanço ve gelir tablolarında bulunan hesaplardan oluşmaktadır ve bu sebeple mikro veya bankaya özgü değişkenler olarak adlandırılır. Dışsal faktörler ise, banka yönetimiyle ilgili olmayan fakat finansal kurumların performanslarını etkileyen ekonomik ve yasal şartları yansıtan faktörlerdir. Banka kârlılığının belirleyicileri konusunda yapılan çalışmalarda içsel faktörler genelde, büyüklük, sermaye, risk yönetimi, gider yönetimi, menkul kıymet cüzdanı ve takipteki krediler gibi değişkenler kullanılmaktadır (Güngör, 2007: 42-43).

Çalışmamızda bağımlı değişken olarak “Aktif Kârlılık” ele alınmıştır. Aktif kârlılığı kısaca, işletmelerin toplam aktifleri üzerinden elde ettikleri kârı gösterir. Aktif kârlılık oranı ise, vergi öncesi kârın toplam aktiflere bölünmesiyle bulunur. Aktif kârlılığı ortalama aktif varlıkların her birimi üzerinden ne ölçüde kâr sağladığını gösterdiği için bir bankanın etkinliğini belirleyen bir gösterge olmaktadır (Petersen ve Schoeman, 2008: 1).

Banka kârlılığını etkileyen en önemli faktörlerden biri sermaye oranıdır. Bilindiği gibi, özsermayenin toplam net aktifler oranı, işletmelerin net aktiflerini ne oranda öz kaynaklarla finanse ettiklerini gösterir (Güngör, 2007: 43). Son yıllarda bankacılık faaliyetlerinin artan bir hızla uluslararası alana yayılması sermaye yeterliliği kavramını ön plana çıkarmıştır. Öyle ki bankalar eskiden aktif büyüklüklerine göre sıralanırken bugün sermaye yeterliliği en önemli ölçüt haline gelmiştir. 1992 yılından itibaren, uluslararası alanda faaliyet gösteren bankalara OECD'nin yayınladığı Cooke Raporu ile getirilen asgari sermaye yeterliliği oranı % 8'dir. Türkiye'de sermaye yeterliliği ilk olarak 1989 yılında Bankalar Kanunu'nda yer almıştır. Mevcut yasal düzenlemeler ile yetinilmemiş, uluslararası gelişmelere adapte olmak amacı ile ayrıca tebliğler çıkarılmıştır. İlk olarak %5 ile uygulanmaya başlanılan rasyo, daha sonraki yıllarda yavaş yavaş yükseltilmiş ve bugün %8 ile standartlaşmış olarak uygulanmakta olan tek sermaye yeterliliği rasyosudur

(Çakır, 1991: 29-30). Schargrotsky ve Sturzanegger ise çalışmalarında, sermaye yeterliliğinin artırılmasının gelişmekte olan ülkelerde faiz marjlarını daralttığı, gelişmiş ülkelerde ise etkisinin olmadığı bulunmuştur (Kaya, 2001a: 4).

Bankaların faaliyetlerini sürdürürlerken katlandıkları giderler, kârlılığı önemli ölçüde etkilemektedir. Bu konuda yapılan çalışmalarda, faaliyet giderlerini temsil etmek üzere genellikle personel harcamaları kullanılmakta ve toplam aktiflere oranlanmaktadır. Personel harcamalarının toplam aktiflere oranı, işgücü verimliliğini gösteren bir değişken olmanın yanında, bankaların faaliyet giderlerinin önemli bir kalemi olması nedeniyle bir maliyet unsuru olarak da değerlendirilebilmektedir (Güngör, 2007: 43-44). Kaynak maliyeti hesaplamasında, faaliyet gideri olarak da adlandırılan dolaylı maliyetlerin etkisinin dikkate alınması gerekmektedir. Bunların en önemlisi personel giderleridir (Eroğlu, 2001: 10).

Banka kârlılığı açısından dikkate alınan bir diğer değişken ise risk yönetimidir. Varlık kalitesi veya likit aktif seviyesiyle ölçülen risk, özellikle artan belirsizlik koşullarında bankaların portföylerini çeşitlendirmeleri ve/veya likit aktiflerini artırmalarıyla azaltılabilmektedir. Bankalarda fazla likit varlık tutmanın doğabilecek riskleri azaltmasının yanında, kârlılığı azaltabileceği de düşünülmelidir. Likidite, yükümlülüklerin ve takas borçlarının istenildiğinde ödenebilmesi anlamına gelen ve bankacılıkta birincil önem taşıyan hususlardan biri olarak kabul edilmektedir. Likidite seviyesini belirlemek için, kredilerin veya likit aktiflerin toplam aktifler içindeki payı veya mevduatın krediye dönüşüm oranı, değişken olarak kullanılmaktadır. Kârlılığın belirleyicilerine yönelik uluslararası çalışmalar incelendiğinde, özellikle bankaların pasif yapısının, sermaye yeterliliklerinin, likidite durumlarının, kredi politika ve kalitesinin, operasyonel verimliliğinin ve banka büyüklüklerinin kârlılık üzerinde önemli etkisi olan değişkenler olduğu göze çarpmaktadır. (Atasoy, 2007: 3-39).

Banka kârlılığına etki eden bir diğer değişken ise, bankaların sahip oldukları menkul değerlerdir. Menkul değerler oranı, menkul değerler cüzdanının toplam aktiflere oranı şeklinde ifade edilebilir. Ülkemizde faaliyet gösteren bankaların bilançoları incelendiğinde, menkul değerlerin ağırlıklı olarak devlet iç borçlanma senetlerinden oluştuğu görülmektedir. Özellikle 1990'lı yıllardan sonra bankaların reel kesime kaynak aktarma yerine, kamunun en büyük fon kaynağı durumuna gelmesi, bilanço yapılarını oldukça değiştirmiştir. 32 sayılı Karar ile serbestleşen sermaye akımları, artan reel faizlerin çekiciliği ile beraberinde sıcak para girişlerinin artmasını ve bunun sonucunda bankaların açık pozisyon vermesi yoluyla, kamuyu finanse etmesini beraberinde getirmiştir. Bu durum, bankaları daha önce karşılaşmadıkları kur, faiz ve likidite riskiyle karşı karşıya getirmiştir (Aydın, 2002: 1).

Kârlılığın belirleyicileri arasında yer alan takipteki krediler değişkenler arasında önemli bir yere sahiptir. Takipteki krediler bankaların aktif kalitesinin ölçümünde kullanılan önemli göstergelerden biri olup, kredi tahsilâtındaki performansı yansıtmaktadır (Güngör, 2007: 44). Çalışmamızda ele alınan takipteki krediler oranı, takipteki kredilerin toplam

aktiflere oranlanması şeklinde hesaplanmıştır. Bilindiği üzere firmalar, kredi ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile bankalardan kredi talep etmektedirler. Aldıkları kredileri vadesinde ve önceden ayarlanmış faiz ile beraber geri ödemek durumundadırlar. Finansman maliyeti artan firmalar ekonomik ilerleme sağlandığı sürece bir sorunla karşılaşmamaktadırlar. Ancak, ekonomi resesyona girdiğinde, firmaların maliyetlerini karşılayan faaliyet kârları düşmekte ve uzun vadede iflaslar meydana gelebilmektedir. Bu sonuç, bankaların batık kredilerinin artmasına sebep olmaktadır. Böylece, bankaların kârlılıklarında bozulmalar baş göstermekte ve muhtemel zararlara dönüşmektedir. Bireysel kredilerde de aynı etki mevcuttur. Enflasyon yüzünden geliri azalan kişilerin kredi borcunu ödeyememe riski ortaya çıkmakta ve bankaların batık kredi hacmi daha da artmaktadır. Enflasyonun 41 ülke için zaman, kesit ve karma serileri eşliğinde elde edilen bulguları değerlendiren Erb, Harvey, v.d.'ye göre; kredi riski ile enflasyon arasında belirgin bir korelasyon bulunduğunu ortaya koymuşlardır (Erb, Harvey, v.d., 1995: 37). Banka yönetiminin kredi riskini iyi bir şekilde yönetmesi ise, kârlılık performansını etkilemektedir. Kredi verme aşamasında, bankaların müşterilerinin kredi riskini iyi bir şekilde değerlendirmeleri ve fiyatlamayı buna göre yapması, verdikleri krediler için yeterli teminatlara sahip olması, bankaların kredilerinin temerrüde düşmesini veya temerrüt sonucu oluşacak kayıplarını azaltacaktır. Bankaların kredi karşılık giderlerinin toplam kredilere oranı arttıkça, net faiz marjı artmakta, bununla birlikte aktif kârlılığı ise azalmaktadır. Bankaların operasyonel maliyetlerinin kontrolü, kârlılık performansını beklendiği gibi olumlu etkilemektedir. Bankalar faiz dışı giderlerini faiz marjlarına yansıtmaktadır. Dolayısıyla, faiz dışı giderler arttıkça net faiz marjı da artmaktadır (Atasoy, 2007: 66-67).

Banka kârlılık seviyesinin belirleyicilerinden bir başkası enflasyona göre düzeltilmiş aktif toplamının doğal logaritması olan büyüklüktür. Büyüklük, bankaların ölçek ekonomisinden ne ölçüde faydalandıklarını göstermekte ve kârlılığı etkileyen önemli bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır. Literatürde toplam aktiflerin tutarı olarak ifade edilen büyüklük ile kârlılık arasında genel olarak pozitif bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir (Güngör, 2007: 42). İşletme büyüklüğü değişkenleri, genellikle satış hacmi ve aktif büyüklüğü ile ifade edilmektedir. Küçük firmaların neden görece olarak daha fazla özsermaye ihraç ettikleri tartışılmaktadır. Chen ve Zhao, bu beklenti ile gerçekleştirdikleri araştırmada, toplam satışların doğal logaritması ile ölçtükleri büyüklük değişkeni ile kârlılık arasında pozitif bir ilişki elde etmişlerdir (Chen ve Zhao, 2005: 14).

Banka kârlılığının makroekonomik değişkenlerinden olan enflasyon, bankaların gerçekte düşük olan kârlılarını gizlemektedir. Bankalar da, enflasyon devrinde akıp giden diğer işletmeler gibi şişirilmiş kârlar elde etmektedirler. Enflasyon, bankaların bilançolarını şişirmelerine neden olmaktadır. Diğer taraftan, makroekonomik yapıdaki istikrarsızlıklar, özellikle yüksek enflasyon bankacılık sektöründe belirsizliği artırırken, para ikamesini hızlandırmaktadır. Türkiye örneğinden de izlenebileceği gibi, yüksek enflasyon ve kamu kesiminin artan borçlanma gereğinin yarattığı yüksek reel faizler, bankaların yurtdışından görece olarak ucuza sağladıkları kaynakları, kamu açıklarının finansmanında kullanmalarını cazip hale getirmiştir. Bunun sonucunda sistemde genel olarak, verimlilik

düşük olmasına rağmen, yüksek faiz marjlarının etkisiyle, kârlılık yükselmiştir (Kaya, 2001a: 6).

GSMH (Gayri Safi Milli Hasıla), bir ülkenin vatandaşlarının veri bir yıl için ürettikleri toplam mal ve hizmetlerin, belli bir para birimi karşılığındaki değerinin toplamıdır. 1990'ların başından itibaren, küreselleşmenin ivme kazanıp, üretim faktörlerinin ve sermayenin, ülke sınırlarının dışına taşması sonucu, makroekonomik analizlerde ilgi, bir ülkenin yurttaşlarının gelirini ifade eden GSMH yerine, bir ülkenin sınırları içerisinde yaratılan toplam geliri ifade eden GSYİH üzerine yoğunlaşmıştır. Makroekonomik değişkenlerden olan GSMH büyüme oranı değişkeninin dağılımı incelendiğinde, yüksek reel büyüme yaşanan ülkelerin aynı zamanda aktif kârlılıklarının da yüksek olduğu görülmektedir. Büyüme oranının artması sektörün faaliyetlerinde artışa yol açarak, kârlılığın olumlu etkilenmesine neden olmaktadır (Atasoy, 2007: 46).

Banka kârlılığına etki eden sektörle ilgili değişkenlerden olan sektör payı, sektörde yer alan tüm bankaların aktif toplamlarının GSYİH' ye oranıdır. Bu oran ile bankaların aktif toplamlarının GSYİH' da ki rolü belirlenerek, bankaların aktif kârlılığı üzerine olan etkisi ortaya koyulmaya çalışılmaktadır. Sektör payı, banka sektörünün gelişimini ve bankaların sağladıkları finansmanın ekonomideki önemini yansıtmaktadır.

Sektör yapısı ile kârlılık arasındaki olası ilişkide, dikkate alınması gereken diğer bir faktör sektördeki yoğunlaşmadır. Yoğunlaşma oranı, genel olarak sektörde yer alan aktif toplamları en büyük beş veya on bankanın, tüm sektördeki bankaların aktif toplamına oranlanması ile hesaplanır (Güngör, 2007: 45).

II. Banka Kârlılığını Etkileyen Faktörlerle İlgili Yapılan Çalışmalar

A. Banka Kârlılığını Etkileyen Faktörlerle İlgili Yapılan Uluslararası Çalışmalar

Büyüklik, bankaların ölçek ekonomisinden ne ölçüde faydalandıklarını göstermekte ve kârlılığı etkileyen önemli bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır. Literatürde toplam aktiflerin tutarı olarak ifade edilen büyüklik ile kârlılık arasında genel olarak pozitif bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Smirlock, 2700'ün üzerinde bankayı ele alarak yaptığı çalışmada, banka kârlılığıyla pazar payı arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu, fakat piyasadaki yoğunlaşmayla kârlılık arasında nedensel bir ilişkinin olmadığı sonucuna varmıştır (Smirlock, 1985: 69). Goddard, Molyneux, v.d.'ye göre ise, Avrupa ülkelerindeki bankaların kârlılıklarını, "Yatay Kesit", "Panel Veri" ve "Dinamik Panel Veri" yöntemleriyle araştırdıkları çalışmalarında, büyüklikle kârlılık ilişkisinin zayıf olduğunu belirtmektedirler (Goddard, Molyneux, v.d., 2004a: 363).

Bankaların sermaye miktarlarının kârlılıkla ilişkisi üzerine literatürde farklı görüşler vardır. Bu görüşlerden ilkinde, bankaların daha fazla sermaye tutmalarının başarısızlığa karşı bir set oluşturacağı ve iflas ihtimalini azaltacağı savunulmaktadır. Bu görüş, Berger, Herring v.d.(1995), Kaufman (1991) ve Keeley ve Furlong (1990) gibi araştırmacılar tarafından desteklenmiştir. Berger, Herring, v.d.(1995), Kaufman (1991) ve Keeley ve Fur-

long (1990) gibi araştırmacılar, bankaların daha fazla sermaye tutmalarının başarısızlığa karşı bir set oluşturduğu ve iflas ihtimalini azalttığı görüşünü savunmuşlardır. Bu konuda Berger, sermayenin kârlılık üzerinde pozitif etkisi konusunda literatürde ilgi gören iki hipotez öne sürmüştür. Birincisi; artan sermayenin, özellikle riskli bankalar için, sigorta edilmemiş fonlar üzerindeki faiz oranlarını azaltarak, gelirlerini arttırmak suretiyle kârlılığı artırdığının ileri sürüldüğü “Beklenen İflas Hipotezi” dir. İkincisi ise, yöneticilerin gelecekteki nakit akışlarıyla ilgili özel bilgilerini sermaye politikalarıyla gösterdiklerini varsayan “Sinyal Hipotezi” dir (Berger, 1995: 406). Beklenen iflas hipotezi sonradan Demirci Kunt ve Huizinga tarafından yapılan bir çalışmada desteklenmiştir (Demirci Kunt ve Huizinga, 1998: 2). Sermaye-kârlılık ilişkisi üzerine ortaya atılan diğer görüşte ise, bankalarda daha fazla sermaye tutulmasının riskliliği azaltmanın yanında aktifler üzerinden elde edilecek kârı da azaltacağıdır. Goddard, Molyneux, v.d.’nin yaptıkları diğer bir çalışmada, bu görüşü destekleyen kanıtlar elde edilmiştir (Goddard, Molyneux, v.d., 2004b: 1085-1090).

Banka kârlılığı açısından dikkate alınan bir diğer değişken ise risk yönetimidir. Varlık kalitesi veya likit aktif seviyesiyle ölçülen risk, özellikle artan belirsizlik koşullarında bankaların portföylerini çeşitlendirmeleri ve/veya likit aktiflerini artırmalarıyla azaltılabilmektedir. Bankalarda fazla likit varlık tutmanın doğabilecek riskleri azaltmasının yanında, kârlılığı azaltabileceği de düşünülmelidir. Bu konuda Goddard, Molyneux, v.d.’nin (2004b) ve Molyneux ve Thornton (1992) tarafından yapılan çalışmalarda, elde tutulan likit varlık seviyesi arttıkça kârlılığın azaldığına dair sonuçlar elde edilmiştir (Molyneux ve Thornton, 1992: 1173-1178).

Bankaların faaliyetlerini sürdürürlerken katlandıkları giderler, kârlılığı önemli ölçüde etkilemektedir. Bu konuda yapılan çalışmalarda, faaliyet giderlerini temsil etmek üzere genellikle personel harcamaları kullanılmaktadır. Demirci Kunt ve Huizinga tarafından yapılan çalışmada, kârlılık göstergeleri ile personel giderleri arasında negatif ilişki bulunmuştur. Bu çalışmalarda elde edilen sonuçlar, bankaların yüksek işletme giderleriyle çalışmalarının kârlılıklarını düşürdüğü şeklinde yorumlanmıştır. Abreu ve Mendes ise yaptıkları çalışmada, bankaların toplam istihdam giderleriyle net faiz marjları arasında pozitif, aktifler üzerinden kârlılık arasında ise negatif bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Ancak, denklem istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır (Abreu ve Mendes, 2001: 3-11).

Enflasyonun banka kârlılığındaki değişimi açıklayabileceğini ilk ifade eden araştırmacılarından Bourke (1989), bu durumun ücret ve diğer faiz dışı maliyetlerin enflasyon oranından daha fazla artış göstermesine bağlı bulunduğunu belirtmektedir. Yani, enflasyon tam olarak tahmin edilebiliyorsa ve bankalar gelirlerini, faaliyet giderlerinden daha fazla artırmak üzere faiz oranlarını ayarlayabiliyorsa, yüksek orandaki enflasyonun daha fazla kârlılığa sebep olabileceği söylenebilir. Bourke’nin ve Molneux ve Thornton’un yaptığı her iki çalışmada da, enflasyon ve kârlar arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur (Bourke, 1989: 76-79; Molneux ve Thornton, 1992: 1178). Chari, Jones, v.d. yaptıkları

çalışmada, enflasyon, büyüme ve bankacılık üzerine bir model kurmuşlar ve enflasyon ile bankacılığın parasal tabanı arasında pozitif bir ilişki mevcut olduğunu öne sürmüşlerdir. Bu ilişkide karşılıklı bir etkileşim olduğunu da kabul etmektedirler (Chari, Jones, v.d., 1996: 56).

Yoğunlaşmanın banka kârlılığı üzerine etkilerinin incelendiği araştırmalarda en çok kullanılan modellerden birisi de, “Yapı-Yönetim-Performans” (Structure-Conduct-Performance) hipotezidir. Bu hipotezde, yüksek oranda piyasa yoğunlaşmasının bankalar arasındaki rekabeti azalttığı ve daha yüksek oranda kârlılıklara sebep olduğu ileri sürülmektedir. Bu konuda ortaya atılan “Nispi Piyasa Gücü” (Relative Market Power) hipotezinde ise, yüksek piyasa gücüne sahip firmaların anormal kârlar elde ettikleri ve büyük firmaların yöneticilerinin etkinliği maksimize etmek için daha az çaba sarf edebildikleri ifade edilmektedir (Havrylychuk ve Jurzyk, 2006: 7). Bu konuyla ilgili olarak Berger, yüksek orandaki X-etkinliğinin yüksek orandaki kârlılıkla ilişkisinin olduğunu ancak bunun piyasada yoğunlaşmaya sebep olduğuna dair herhangi bir kanıt rastlayamadığını belirtmiştir. Elde ettiği bulgulara dayanarak Berger, Yapı-Yönetim-Performans Hipotezini reddetmiş ve Nispi Piyasa Gücü Hipotezini desteklemiştir (Berger, 1995: 404).

Literatürde, uluslararası alanda bankacılık sektörüne yabancı banka girişinin etkilerini araştırmaya yönelik çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların bir kısmı yabancı bankalar ile ulusal bankaların karşılaştırılması üzerine odaklanmaktadır. Yerel ve yabancı bankaların kârlılığı ile ilgili yapılan bazı çalışmalarda yerel bankaların bazılarında ise yabancı bankaların daha kârlı oldukları belirtilmektedir. Aslında ortaya çıkabilecek bu farklılığın başlıca iki sebebi olabilir. Birincisi, yabancı bankaların aynı faktörlerden yerel bankalara göre farklı şekilde etkilenebileceği, ikincisi ise, yabancı bankaların yalnızca faaliyette buldukları ülkelerin değil, bağlı buldukları ülkelerin ekonomik koşullarından da etkilenmeleridir (Williams, 2003: 1185). Havrylychky ve Jurzyk, Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinde faaliyet gösteren 265 bankanın 1995–2003 yılları arasındaki verilerinden faydalanarak yerel ve yabancı bankaların kârlılıkları arasındaki farklılıkları araştırdıkları çalışmalarında, yabancı bankaların yerel bankalardan daha kârlı olduklarını iddia etmektedirler. Ayrıca, bu ülkelerdeki yabancı bankaların kârlılığının bünyelerinde çalıştıkları bankalardan daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu durum, bankaların başka bir ülkede faaliyet göstermesinin nedenini açıklamaktadır. Çalışmada ayrıca, yabancı bankaların, faaliyette buldukları ülkelerin makroekonomik şartlarından yerel bankalara göre daha az etkilendikleri belirtilmektedir. Araştırmaya göre, yabancı bankalar kendi ülkelerindeki ekonomik gelişmelere karşı daha duyarlıdır (Havrylychky ve Jurzyk, 2006: 7-9). Bu konuda yapılan diğer bir araştırmada, Pasiouras ve Kosmidou, yabancı ve yerel banka kârlılıklarıyla büyüklük, maliyet, sermaye ve sektör payları değişkenleri arasında pozitif ilişki olduğunu belirtmişlerdir. Ancak bazı değişkenlerle kârlılık arasındaki ilişki yerel ve yabancı bankalar açısından farklılık göstermiştir. Örneğin enflasyon ve GSMH büyümesiyle kârlılık arasında yerel bankalar için pozitif bir ilişki bulunurken, yabancı bankalar için negatif bir ilişki bulunmuştur. Kârlılığın yoğunlaşmaya olan tepkisi ise yerel bankalar için negatif, yabancı bankalar için pozitif bulunmuştur (Pasiouras ve Kosmidou, 2007: 232).

Demirguc Kunt ve Huizinga'nın, içinde birçok gelişmekte olan ülkenin bulunduğu 1988-1995 dönemini ele alan 80 ülkeyi kapsayan çalışmalarında, net faiz marjı ve banka kârlılığının banka özellikleri, makroekonomik şartlar, açık ve gizli vergiler, rezervler, genel finansal yapı ve yasal ve kurumsal yapı göstergeleri ile ilişkisi incelenmiştir. Çalışmada, rekabetin daha yoğun olduğu ülkelerde net faiz marjlarının daraldığı ve banka kârlılığının azaldığı, yoğunlaşmanın, büyük bankaların daha yüksek faiz marjıyla çalışmalarına sebep olduğu, sermayesi daha güçlü olan bankaların kârlılıklarının daha fazla olduğu, gelişmekte olan ülkelerde yabancı banka kârlılığının, gelişmiş ülkelerde ise yerel bankaların kârlılığının daha yüksek olduğu belirtilmektedir. Bunun yanında, enflasyonun banka gelirlerini maliyetlerden daha fazla artırarak banka kârlılığını olumlu etkilediği, gerek fakir gerekse zengin ülkelerde vergi yüklerinin banka müşterilerine yansıtıldığı ve yasal ve kurumsal yapıları daha güçlü olan ülkelerde net faiz marjlarının ve banka kârlılığının daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Hem açık hem de örtük vergilemenin banka kârlılıkları üzerindeki etkisini araştırmak amacıyla, zorunlu karşılıkların mevduatlara oranı ile vergi giderlerinin toplam aktiflere oranı açıklayıcı değişken olarak seçilmiştir. Çalışmanın bulgularına göre, gerek zorunlu karşılıklar gerekse de vergi giderleri ile kârlılık göstergeleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Daha düşük getiriye sahip olan zorunlu karşılıkların artması, banka net faiz marjı ve kârlılıklarını olumsuz etkilerken, vergi giderlerindeki artışı bankaların gelirlerine yansıtılabildikleri ve kârlılıklarını arttırdıkları tespit edilmiştir. Aynı çalışmada mevduat sigorta sisteminin bankaların net faiz kazancını olumsuz etkilediği sonucu da ortaya çıkmıştır. Aynı çalışmada yazarlar, bankacılık sektörünün toplam aktiflerinin milli gelir içindeki payı yükseldikçe, bankaların net faiz marjının ve kârlılık performansının olumsuz etkilediği sonucunu bulmuşlardır. Bankacılık aktiflerinin milli gelir içindeki payının artması, sektördeki rekabetin artması olarak yorumlanmıştır. Çalışmada ayrıca, halka açık firmaların toplam piyasa değerlerinin bankacılık sektörünün aktiflerine oranı arttıkça, net faiz marjının daraldığı ve sektördeki yoğunlaşma arttıkça banka kârlılıklarının arttığı ifade edilmektedir. (Demirguc Kunt ve Huizinga, 1998: 29-35).

Saunders ve Schumacher, altı AB ülkesi ve ABD'de ki 614 bankanın 1988-1995 yılları arasındaki net faiz marjlarının belirleyicilerine yönelik araştırmalarında, Ho ve Saunders (1981) tarafından geliştirilen iki aşamalı metodu uygulamışlardır. Tüm ülkelerde net faiz dışı giderlerin (faiz dışı gelirler - faiz dışı giderler / ortalama aktifler) net faiz marjı üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bulunmuştur. Faiz getirisi olmayan aktiflerin toplam aktiflere oranı ile net faiz marjı arasındaki ilişki pozitif çıkmıştır. Aynı zamanda, çoğu ülkede öz kaynakların toplam aktiflere oranı arttıkça net faiz marjının arttığı sonucu çıkarılmıştır (Saunders ve Schumacher, 2000: 830-832).

Jiang, Tang, v.d. çalışmalarında, 1992-2002 yılları arasında Hong Kong'daki 14 bankanın verileri ve makro değişkenler kullanarak, vergi öncesi kârın aktiflere oranının belirleyicilerini araştırmışlardır. Karşılıkların toplam kredilere oranı, faiz dışı giderlerin toplam aktiflere oranı, faiz dışı gelirlerin toplam gelirler içindeki payı, vergi giderlerinin vergi öncesi toplam gelirlere oranı mikro belirleyiciler olarak anlamlı bulunmuştur. Ope-

rasyonel anlamda verimli çalışan, gelirlerini çeşitlendiren bankaların kârlılıklarını arttırdıkları sonucuna ulaşmışlardır. Makro değişkenler arasında enflasyon, reel faiz oranı ve büyüme oranı ile kârlılık arasında pozitif bir ilişki çıkmıştır. Büyük bankaların ve yerli bankaların kârlılık performanslarının daha düşük olduğu, çalışmanın bir başka bulgusudur (Jiang, Tang, v.d., 2003: 11-14).

B. Banka Kârlılığını Etkileyen Faktörlerle İlgili Yapılan Ulusal Çalışmalar

Türk bankacılık sektörüne yönelik banka kârlılığı konusunda farklı dönemlerin ve yöntemlerin kullanıldığı birçok araştırma yapılmıştır. Bu konudaki en yakın tarihte yapılan çalışmalardan biri olan Atasoy'un yaptığı çalışmada, Türkiye'de 1990-2005 yılları arasında 26 banka üzerinde dengelenmiş panel veri seti kullanarak "Türk Bankacılık Sektöründe Gelir Gider Analizi ve Kârlılık Performansının Belirleyicileri" konusunu araştırmıştır. Araştırmada, öz kaynak değişkeni ile aktif kârlılığı ve net faiz geliri arasında %1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı pozitif ilişki bulunmuştur. Bu sonuç, sermaye yeterliliği güçlü olan bankaların sermaye maliyetlerinin düşük olduğunu ve düşük maliyetlerin kârlılık performansını olumlu etkilediğini göstermektedir. Atasoy bu çalışmada, duran aktif değişkeni ile aktif kârlılığı ve net faiz geliri arasında negatif ilişki bulunmuştur. Takipteki alacaklar için ayrılan özel karşılık giderleri ile net faiz geliri arasında pozitif, aktif kârlılığı ile negatif ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca, faiz dışı giderlerin toplam aktiflere oranı arttıkça banka kârlılıkları olumsuz etkilendiği sonucu ortaya konulmuştur. Mevduatların toplam aktiflere oranı ile aktif kârlılığı arasında, krediler ve aktif büyüklüğü ile aktif kârlılığı arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bu çalışmada, makro ekonomik değişkenlerden enflasyon oranı ile net faiz geliri arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Enflasyon arttıkça, bankaların faiz gelirlerinin faiz giderlerinden daha fazla arttığı görülmektedir. Yüksek enflasyon, faiz marjlarını artırarak aracılık maliyetinin yükselmesine yol açmaktadır. Enflasyon ile aktif kârlılığı arasında ise, sadece bankacılığa özgü ile makro ekonomiye ilişkin değişkenlerin yer aldığı regresyonda anlamlı pozitif ilişki tespit edilmiştir. Diğer bir makro ekonomik değişken olan büyüme ile net faiz geliri arasında negatif ilişki bulunmuştur. Ülkemizde büyüme oranlarının yüksek olduğu dönemlerde, bankaların net faiz marjlarının daraldığı sonucuna ulaşılabilir. Ayrıca bankacılık sektöründe yoğunlaşma arttıkça, aktif kârlılığının gerilediği sonucuna ulaşılmıştır. Buna ek olarak, bankacılık sektörünün milli gelir içindeki payı büyüdükçe, aktif kârlılığı azalmaktadır. Bankacılık sektörünün aktiflerinin GSMH içindeki payının artmasının, fon talebinin yoğun olduğunu gösterdiği, bu durumun ise bankaların kendileri arasındaki rekabetin artmasına ve kârlılık performanslarının olumsuz etkilenmesine neden olduğu düşünülmektedir (Atasoy, 2007: 55-58).

Bu konuda yapılan bir diğer çalışmada Kaya ve Doğan, bankacılık sisteminin deenflasyon sürecinde 2002-2004 dönemindeki etkinliğini veri zarflama analizi kullanarak incelemiş, bu süreçte bankacılık sektörünün etkinliğinde olumlu bir seyir gözlemlendiğini ifade etmişlerdir. Yazarlar, makroekonomik ortamdaki olumlu gelişmelere ve faiz oranlarında yaşanan hızlı gerilemeye bağlı olarak bankaların aracılık işlevini daha etkili bir şekilde

yerine getirdiklerini ve sektörde artan rekabetin, etkinlik derecelerinin yükselmesinde etkili olduğunu düşünmektedirler. Çalışmada elde edilen diğer bir bulgu ise, büyük ölçekli bankaların diğer ölçekteki bankalara göre daha etkin çalıştığı ve ölçek büyüklüğü arttıkça etkinliğin de arttığıdır (Kaya ve Doğan, 2005: 13).

Kaya'nın kendi çalışmasında, 1997–2000 dönemi için panel veri analizi kullanılarak kârlılık göstergelerinin (net faiz marjı, aktive göre getiri, öz kaynağa göre getiri) mikro ve makro belirleyicileri, iki aşamalı yaklaşım kullanılarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Aktife göre getirinin mikro belirleyicileri olarak öz kaynak, likidite, personel harcamaları, krediler, kötü aktifler ve mevduatlar, makro belirleyicileri olarak ise enflasyon ve konsolide bütçe açığı anlamlı bulunmuştur. Çalışmada, öz kaynağa göre getirinin mikro belirleyicileri olarak öz kaynaklar, menkul değerler cüzdanı, likidite, personel harcamaları, krediler, mevduatlar, yabancı para pozisyonu ve piyasa payı, makro belirleyiciler arasında ise enflasyon, konsolide bütçe açığı ve reel faiz anlamlı bulunmuştur (Kaya, 2002b: 14).

Arslan ve Yapraklı, Türkiye'de banka kredileri ile banka kârlılığının belirleyicilerinin makro ekonomik değişkenlerinden olan enflasyon arasındaki ilişkileri tahmin etmek için, ADF birim kök testi uygulanarak model tahmininde yer alan verilerin zaman içinde durağan olup olmadıkları araştırılmıştır. Buna göre söz konusu değişkenler arasında eş-bütünleşme olduğu, yani değişkenler arasında uzun dönemli ilişki bulundu sonucunu elde etmişlerdir. Elde edilen bulgulara göre banka kredileri ve enflasyon bir dönem gecikmeyle kendilerini pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir (Arslan ve Yapraklı, 2008: 95-99).

Banka kârlılığına etki eden bir diğer değişken ise, bankaların sahip oldukları menkul değerlerdir. Ülkemizde faaliyet gösteren bankaların bilançoları incelendiğinde, menkul değerlerin ağırlıklı olarak devlet iç borçlanma senetlerinden oluştuğu görülmektedir. Özellikle 1990'lı yıllardan sonra bankaların reel kesime kaynak aktarma yerine, kamunun en büyük fon kaynağı durumuna gelmesi, bilanço yapılarını oldukça değiştirmiştir. 32 Sayılı Karar ile serbestleşen sermaye akımları, artan reel faizlerin çekiciliği ile beraber sıcak para girişlerinin artmasını ve bunun sonucunda bankaların açık pozisyon vermesi yoluyla kamuyu finanse etmesini beraberinde getirmiştir. Bu durum, bankaları daha önce karşılaşmadıkları kur, faiz ve likidite riskiyle karşı karşıya getirmiştir (Aydın, 2002: 1).

Bankacılık sisteminde faiz oranı riskinin banka kârlılığına etkilerini incelediği çalışmasında Aydoğan, faiz oranı riskini faize duyarlı varlık ve yükümlülüklerin vade yapıları ile ölçmüş ve diğer kontrol değişkenlerle beraber net faiz marjının değişimine etkisini incelemiştir. Çalışmada, 1990 yılının ilk üç aylık verilerden faydalanarak, faize duyarlı varlık ve yükümlülüklerin vadeleri ile ölçülen faiz oranı riskinin beklenen etkileri elde edilse de istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar ortaya çıkmamıştır (Aydoğan, 1991a: 75).

Aydoğan'ın yaptığı benzer bir çalışmasında banka kârlılığını etkileyen takipteki kredilerin, kredi tahsilâtında ki performansını ölçtüğünü görüyoruz. Türk bankacılık sistemi üzerine yaptığı bu çalışmada, takipteki alacaklar için ayrılan karşılığın varlık kalitesini

temsil ettiğini ve kârlılıkla negatif ilişkili olduğunu ifade etmiştir. Aynı çalışmada Bankacılık sisteminin finansal özelliklerini, verimliliğini ve rekabet yapısını incelemiştir. Yazar finansal gücü temsil eden sermaye yeterliliği ve kârlılık arasında pozitif, aktiflerin kalitesini temsil eden takipteki alacaklar için ayrılan karşılıkla kârlılık arasında negatif ilişki bulmuştur. Çalışmada risk değişkeni olarak, kârlardaki değişkenlik ve muhasebe verileri kullanılarak hesaplanan piyasa riski (beta) kullanılmıştır. Geleneksel risk değişkenleri ile kârlılık arasında ters orantılı bir ilişki elde edilmiştir. Ayrıca döviz kuru riski ve faiz oranı riskinin kârlılığa etkisi incelenmiş ve döviz kuru riskinin kârlılıkla pozitif, istatistiksel olarak anlamlı olmamakla beraber faiz oranı riskinin ise kârlılıkla negatif ilişkili olduğu tespit edilmiştir (Aydoğan, 1990b: 31).

1986–2000 dönemini için Türk bankacılık sisteminde net faiz marjının modellenmesi üzerine yapılan bir çalışmada ise, net faiz marjının belirlenmesinde sektörel değişkenler olarak; menkul değerler cüzdanı/toplam varlıklar, ödenecek vergi resim harç ve primler/toplam varlıklar, gerçekleşmiş zorunlu karşılık oranı kullanılmıştır. Buna göre menkul kıymet cüzdanının toplam varlıklara oranı arttıkça net faiz marjı açılmaktadır. Bankaların ödenecek vergi, resim, harç ve primlerin toplam varlıklara oranı, bir operasyonel maliyet göstergesi olarak değerlendirilerek tahmin sürecine dâhil edilmiştir. Yapılan analizde bu değişkendeki artışın net faiz marjını artırdığı tespit edilmiştir. Bu çalışmada ortaya çıkan bir diğer dikkat çekici sonuç ise, mevduat bankaları içinde en yüksek faiz marjıyla çalışan bankaların yabancı bankalar olmasıdır. Bu bankalar, yurtdışından yerli bankalara göre daha kolay ve ucuza sağladıkları kaynakları, yerel bankalara benzer bir fiyatlandırma ile kredi açarak ve/veya menkul kıymet cüzdanına yatırım yaparak yüksek faiz marjıyla çalışmaktadırlar (Kaya, 2001a: 19-20).

Denizer, liberalizasyon sürecinin bir boyutu olan yabancı banka girişlerinin yerel bankaların net faiz marjları, faaliyet giderleri ve aktif kârlılıkları üzerine etkilerini incelemiştir. Panel veri analizinin kullanıldığı 1980–1997 dönemini kapsayan bu çalışmada, yabancı banka girişlerinin yerel bankaların net faiz marjlarını, faaliyet giderlerini ve banka sermayesi ve kârların enflasyonun etkisinden arındırılması durumunda, aktif kârlılığını azaltıcı etkide bulunduğu ifade edilmiştir. Çalışmada elde edilen bir diğer sonuç ise, yabancı bankaların piyasaya girişlerinin özellikle finansal planlama, kredi analizi ve pazarlaması ve beşeri sermaye konusunda (personel alımı) finansal sektörün gelişmesine katkıda bulunmasıdır (Denizer, 1999: 19-20).

III. Veri Seti ve Metodoloji

Ülkemizde, 2008 yılı itibarıyla toplam 45 banka faaliyet göstermektedir. Bu bankaların 11'i özel sermayeli, 17'si yabancı sermayeli, 3'ü kamu sermayeli olup, 13 adet kalkınma ve yatırım bankası ve 1 adet TMSF'ye devredilen banka bulunmaktadır.

Çalışmamızda 1990-2008 yılları arasında Türkiye'de faaliyet gösteren yerel ve yabancı bankalar analiz kapsamına alınmıştır. Kârlılık anlayışının değişebileceği dikkate alınarak, kamu, yatırım ve kalkınma bankaları araştırma kapsamına alınmamıştır. Ayrıca

yıllar itibariyle Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna (TMSF) devredilen bankalar yine çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır.

Çalışmamızda ele alınan dönem olan 1990-2008 yılları arasındaki dönem, 2001 yılında yürürlüğe giren “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı”nın banka kârlılığına etkisini ortaya koymak amacıyla, 1990-2000 ve 2002-2008 yıllarını kapsayacak şekilde bölümlendirilmiştir. Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde 1990-2000 arası dönemi I. Dönem ve 2002-2008 arası dönemi II. Dönem olarak adlandırılacaktır. Ayrıca 2001 yılında yaşanan kriz dolayısıyla 2001 yılı çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır.

Çalışmada enflasyon rakamları için tüketici fiyatlarında 12 aylık ortalamalara göre değişimin yüzdesini ifade eden Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) kullanılmıştır.

I. Dönem itibariyle ülkede yaşanan ekonomik krizlerin etkisini bertaraf edebilmek için kriz gölge değişken olarak kullanılmıştır. 2001 yılı yaşanan kriz, analize dâhil edilmediği için 2002-2008 yıllarını kapsayan II. Dönemde gölge değişken kullanılmamıştır.

Analiz kapsamında yerli ve yabancı bankaların kârlılık durumlarının karşılaştırmalarının yapılabilmesi ve analiz sonuçlarının dönemler itibariyle yorumlanabilmesi için zaman içerisinde sermayesi el değiştiren bankalar, analizden sağlıklı sonuçlar alınabilmesi için çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır. Ele aldığımız II. Dönem olan 2002-2008 yılları arasında yerli banka statüsünden çıkarak yabancı banka statüsüne giren ve çalışma kapsamı dışında bırakılan bankalar Denizbank A.Ş., Türk Dış Ticaret Bankası A.Ş., Finans Bank A.Ş., MNG Bank. A.Ş., Oyak Bank A.Ş. ve Tekfenbank A.Ş. bankalarıdır. Bu bankalardan bazıları yabancı sermayeye satıldıktan sonra isim değiştirmişlerdir. Satışı sonrası Türk Dış Ticaret Bankası A.Ş.’nin ismi Fortis Bank A.Ş., MNG Bank A.Ş.’nin ismi Turkland Bank A.Ş., Oyak Bank A.Ş.’nin ismi ING Bank A.Ş. ve Tekfenbank A.Ş.’nin ismi Eurobank Tekfen A.Ş. olarak değişmiştir. Dolayısıyla analizin sağlıklı sonuçlar verilebilmesi için yabancı banka statüsünde olan bu bankalar çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır. Ayrıca yerel banka statüsünde olan Koçbank A.Ş. Eylül 2006 itibariyle yine yerli banka statüsünde olan Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. ile birleşerek Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. unvanı ile yola devam ettiği için Koçbank A.Ş. çalışma kapsamından çıkarılmıştır. Ayrıca 2008 yılı itibariyle Millennium Bank A.Ş. unvanıyla yabancı bankalar statüsünde faaliyet gösteren bu banka, “Manufacturers Hanover Trust Company” 1984 yılında, şube açan yabancı banka statüsünde faaliyetine başlamış, 1991’de “Manufacturers Hanover Bank A.Ş.” unvanını alarak Türkiye’de kurulu yabancı banka grubuna geçmiştir. Unvanı, 28 Mart 2003 itibariyle “BankEuropa Bankası A.Ş.”, 29 Kasım 2006 tarihinde “Millennium Bank A.Ş.” olarak değişmiştir. Dolayısıyla II. Dönem verileri ilgili olarak, 2002-2005 arası veriler BankEuropa Bankası A.Ş.’den 2006-2008 verileri ise Millennium Bank A.Ş.’den alınmıştır.

I. Dönemde 18’si yerel 11’si yabancı olmak üzere 29 özel sermayeli mevduat bankası, II. Dönemde 11’si yerel, 11’si yabancı olmak üzere toplam 22 özel sermayeli mevduat bankası verileri analize dâhil edilerek incelenmiştir. Çalışma kapsamında dönemler itibariyle ele alınan bankalar ve kuruluş tarihleri Tablo 1. ve Tablo 2.’de sunulmuştur.

Tablo 1. 1990-2000 İtibariyle Çalışma Kapsamındaki Bankalar ve Kuruluş Tarihleri

Yerel Bankalar	Kuruluş Tarihi	Yabancı Bankalar	Kuruluş Tarihi
Adabank A.Ş.	1985	ABN AMRO Bank N.V.	1921
Akbank T.A.Ş.	1948	Arap Türk Bankası A.Ş.	1977
Alternatif Bank A.Ş.	1992	Banca di Roma S.P.A.	1911
Anadolubank A.Ş.	1996	Bank Europa Bankası A.Ş.	1984
Denizbank A.Ş.	1997	Bank Mellat	1982
Finans Bank A.Ş.	1987	Citibank A.Ş.	1980
Koçbank A.Ş.	1981	Habib Bank Limited	1983
MNG Bank A.Ş.	1986	HSBC Bank A.Ş.	1990
Oyak Bank A.Ş.	1996	JPMorgan Chase Bank N.A.	1984
Şekerbank T.A.Ş.	1953	Société Générale (SA)	1989
Tekfenbank A.Ş.	1992	WestLB AG	1985
Tekstil Bankası A.Ş.	1986		
Turkish Bank A.Ş.	1982		
Türk Dış Ticaret bankası A.Ş.	1964		
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	1927		
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	1946		
Türkiye İş Bankası A.Ş.	1924		
Yapı ve Kredi Bankası .Ş.	1944		

Tablo 2. 2002-2008 İtibariyle Çalışma Kapsamındaki Bankalar ve Kuruluş Tarihleri

Yerel Bankalar	Kuruluş Tarihi	Yabancı Bankalar	Kuruluş Tarihi
Adabank A.Ş.	1985	ABN AMRO Bank N.V.	1921
Akbank T.A.Ş.	1948	Arap Türk Bankası A.Ş.	1977
Alternatif Bank A.Ş.	1992	Bank Mellat	1982
Anadolubank A.Ş.	1996	Citibank A.Ş.	1980
Şekerbank T.A.Ş.	1953	Deutsche Bank A.Ş.	1988
Tekstil Bankası A.Ş.	1986	Habib Bank Limited	1983
Turkish Bank A.Ş.	1982	HSBC Bank A.Ş.	1990
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	1927	JPMorgan Chase Bank N.A.	1984
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	1946	Millenium Bank A.Ş.	1984
Türkiye İş Bankası A.Ş.	1924	Société Générale (SA)	1989
Yapı ve Kredi Bankası .Ş.	1944	WestLB AG	1985

Kaynak: http://209.85.129.132/search?q=cache:t9KVbOjYrIkJ:www.tbb.org.tr/dosyalar/Tarihsel_Bilgiler/Faaliyet%2520G%C3%B6steren%2520Bankalar.xls+t%C3%BCrkiyede+faaliyet+g%C3%B6steren+bankalar&cd=7&hl=tr&ct=clnk&gl=tr

Bu çalışmada banka kârlılığının belirleyicileri, Panel Veri Analizi kullanılarak tespit edilmiştir. Panel Veri Analizi, zaman serisine ait kesit verilerin kullanılarak ekonomik ilişkilerin tahmin edilmesine dayanmaktadır. Bu analizde, kesitte yer alan gözlemlerin yıllar itibariyle tekrarları söz konusudur. Bu açıdan bakıldığında, Panel Veri Analizinin temelinde Tekrarlı Varyans Analizi ile Varyans Analiz modellerinin bulunduğu söylenebilir. Zaman Serisi ve Yatay Kesit analizlerinin birlikte kullanılması, veri kalitesi ve miktarını artırarak analiziye, söz konusu yöntemlerin ayrı bir şekilde kullanıldığı duruma karşılaştırıldığında, daha fazla esneklik sağlamaktadır (Gujarati, 2003: 638).

Model tahmininde sabit etkili ve tesadüf etkili modellerin hangisinin seçileceği genellikle etkilerle açıklayıcı değişkenler arasındaki ilişkilere bakılarak belirlenmektedir. Etkiler açıklayıcı değişkenler ile ilişkisiz ise, tesadüf etkili modelinin tahminleri etkin ve tutarlıyken, sabit etkiler modelinin tahminleri etkili fakat tutarsız olmaktadır. Etkilerle açıklayıcı değişkenlerin ilişkili olduğu durumda ise sabit etkili modelin tahminleri etkin ve tutarlı olacaktır (Baldemir ve Keskiner, 2004: 48). Söz konusu ilişkilerin belirlenmesinde literatürde en çok kullanılan yöntem Hausman Testidir. Bu testte, tesadüf etkili modelin sabit etkili modelden daha etkin olduğunu ileri süren H_0 hipotezi ile sabit etkilerin tesadüf modelden daha etkin olduğunu ileri süren bir alternatif hipotez vardır. Buna göre, test sonunda elde edilen katsayının anlamlı olması durumunda H_0 hipotezi reddedilerek sabit etkili modelin kullanılmasına karar verilecektir.

Regresyon analizlerinde dikkate alınması gereken bir diğer konu da modellerde kullanılan serilerin durağan olması gerektiğidir. Serilerin durağanlaştırılmasının sebebi, hata terimlerine ait varsayımları sağlayabilmektir. Bu varsayımlar, serilerin ortalamasının sıfır ve varyanslarının sabit olmasıdır. Durağan olmayan bir değişken seti ile kurulan bir model eğer en küçük kareler yöntemi ile tahmin edilirse, her hangi bir şoktan sonra değişkenler arasında gerçekte var olmayan ilişkiler elde edilebilir. Bu da, sahte regresyon adı verilen bir soruna yol açar (Sims, 1980: 18-19). Regresyon analizlerinde serilerdeki durağanlığın sağlanması için birim kök testleri yapılmaktadır. Çalışmamızda durağanlığın tespiti için 1990'lı yıllardan itibaren kullanılmaya başlanan Lewin, Lin ve Chu'nun t Testi, Breitung t Testi, IM-Peseran ve Shin'in w istatistiği, ADF-Fisher ki kare Testi, Philips-Perron-Fisher ki kare Testi ve Hadri z Testi kullanılmıştır.

Çalışmada banka kârlılığını etkileyen faktörleri tespit etmek üzere kullanılan model aşağıdaki gibidir.

$$\Pi_{it} = c + \sum_{b=1}^B \beta_b X_{it}^b + \sum_{e=1}^E \beta_e X_{it}^e + \sum_{m=1}^M \beta_m X_{it}^m + \varepsilon_{it}$$

Π_{it} = i bankasının t dönemindeki aktifler üzerinden kârlılığını,

c = sabit terimi,

X_{it}^b = bankaya özgü değişkenleri,

X_{it}^e = bankacılık sektörüyle ilgili değişkenleri,

X_{it}^m = makroekonomik değişkenlerle ilgili kontrol değişkenleri,

ε_{it} = hata terimini temsil etmektedir.

Modelde bağımlı değişken olarak, bankaların ortalama aktifleri üzerinden elde ettikleri kâr kullanılmıştır. Bağımsız değişkenler ise üç gruba ayrılmıştır. Bankalara özgü değişkenlerin yer aldığı grupta, sermaye, faaliyet giderleri, likidite, büyüklük, menkul kıymetler cüzdanı ve takipteki krediler, bankacılık sektörü ile ilgili değişkenlerin yer aldığı grupta, sektör payı ve yoğunlaşma ve makroekonomik değişkenlerin yer aldığı grupta ise, enflasyon oranı ve GSYİH'deki yıllık büyüme yer almaktadır. Modelde ayrıca, 1990-2000 yılları arasındaki birinci dönem için ekonomik krizlerin kârlılığa etkisini ölçmek amacıyla bir gölge değişken kullanılmıştır. Ancak 2002-2008 yılları arasında bu tarihler arasında kriz yer almadığı için gölge değişken kullanılmamıştır. Modelde kullanılan değişkenler Tablo 3'de sunulmuştur.

Tablo 3. Modelde Kullanılan Değişkenler

BAĞIMLI DEĞİŞKEN	
Aktif Kârlılığı (Ak)	Bankaların ortalama toplam aktifler üzerinden elde ettikleri getiridir.
BAĞIMSIZ DEĞİŞKENLER	
<i>Bankalara Özgü Değişkenler</i>	
Sermaye (Ser)	Özsermayenin toplam aktiflere oranıdır.
Faaliyet Giderleri (Fgid)	Personel giderlerinin toplam aktiflere oranıdır.
Likidite (Lik)	Likit varlıkların toplam aktiflere oranıdır.
Menkul Değerler Cüzdanı (Men)	Menkul kıymet cüzdanının toplam aktiflere oranıdır.
Takipteki Krediler (Tkredi)	Takipteki krediler toplamının toplam kredilere oranıdır.
Büyüklik (Büy)	Enflasyona göre düzeltilmiş aktif toplamının doğal logaritmasıdır.
<i>Makroekonomik Değişkenler</i>	
Enflasyon (Enf)	Tüketici fiyatlarındaki yıllık ortalama artıştır.
GSYİH Büyüme Oranı (GSYİH)	GSYİH'deki yıllık reel büyüme oranıdır.
<i>Sektörle İlgili Değişkenler</i>	
Sektör Payı (Sek)	Sektördeki tüm bankaların aktif toplamlarının GSYİH'ya oranıdır.
Yoğunlaşma (Yoğ)	Aktif büyüklüğü en büyük olan ilk beş bankanın toplam aktiflerinin sektördeki tüm bankaların toplam aktiflerine oranıdır.

IV. Model Tahmin Süreçleri ve Model Tahminlerinden Elde Edilen Sonuçlar

A. Model Tahmin Süreçleri

Modellerin tahmininden önce, tüm modeller White Testi kullanılarak değişen varyans probleminden arındırılmıştır. Ayrıca serilerin durağanlığını araştırmak üzere yapılan testler sonucunda, faaliyet giderleri, büyüklük, ekonomik büyüme, sektör payı ve yoğunlaşma serilerinin dışında diğer serilerin seviye değerinde durağan oldukları görülmüş ve tahminler bu sonuçlara göre yürütülmüştür.

Çalışmada kullanılacak modeller bu şekilde ortaya koyulduktan sonra, ilk aşamada modellerin sabit veya tesadüfi etkili olarak tahmin edilmesine karar vermek için Hausman Testi yapılmıştır. Dönemler itibarıyla Hausman Testi'ne ait sonuçlar Tablo 4 ve Tablo 5'de sunulmuştur.

Tablo 4. 1990-2000 Dönemi Regresyon Modellerinin İstatistiksel Olarak Sınanması

	Tüm Bankalar	Yerel Bankalar	Yabancı Bankalar
Hausman Testi	10,5*	3,0**	3,8**
p Değeri	0,0005	0,024	0,035

* ve **, sırasıyla %1 ve %5 önem seviyesinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 5. 2002-2008 Dönemi Regresyon Modellerinin İstatistiksel Olarak Sınanması

	Tüm Bankalar	Yerel Bankalar	Yabancı Bankalar
Hausman Testi	9,5*	4,0**	4,9**
p Değeri	0,0007	0,036	0,065

* ve **, sırasıyla %1 ve %5 önem seviyesinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablodan da görüldüğü üzere kurulan üç model için her iki dönemde de Hausman test istatistikleri anlamlı olduğundan, modellerin sabit etkili olarak tahmin edilmesinin daha etkin ve tutarlı sonuçlar vereceği anlaşılmıştır.

Modellerin tahmin edilmesinden önce, bir sonraki adımda serilerin durağan olup olmadıklarını belirlemek için birim kök testleri yapılmıştır. Söz konusu testlere ait sonuçlar Tablo 6 ve Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 6. 1990-2000 Dönemi Değişkenlere Ait Birim Kök Testleri

Değişkenler	<i>L&L&C t testi</i>	<i>Breitung t ist.</i>	<i>Im- Peseran- Shin w istatistiği</i>	<i>ADF- Fisher ki kare testi</i>	<i>PP- Fisher ki kare testi</i>	<i>Hadri z ist.</i>
Aktif Kar.	-3,89*	-4,55*	-4,36*	112,95*	173,70*	7,60*
Sermaye	-6,93*	-3,05*	-5,83*	142,05*	147,70*	3,81*
F.Gid(1.Fark)	-9,09*	1,53	-3,90*	127,40*	156,2*	15,60*
Likidite	-5,51*	-3,16*	-4,43*	112,01*	112,59*	5,90*
Büy (1.Fark)	-1,20***	-9,07*	-2,24**	107,70*	147,80*	12,60*
Menkul Kıymet	-11,57*	-3,59*	-4,73*	114,59*	13,25*	5,29*
Takip.Krediler	-45,76*	-2,28*	-4,52*	96,01*	103,65*	3,52*
Enflasyon	-3,32*	-1,94**	-2,34*	8,49*	8,50*	1,51
GSYİH(1.Fark)	-6,40*	-2,80*	-5,73*	19,53*	21,33*	-0,20*
Sektör(1.Fark)	-2,75*	-2,39*	-2,77*	9,97*	9,98*	8,70*
Yoğun(1.Fark)	1,62**	-1,60**	-1,50***	5,57***	5,72***	7,60**

* %1 düzeyinde, ** %5 düzeyinde, *** ise %10 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 6'ya bakıldığında, faaliyet giderleri, büyüklük, ekonomik büyüme, sektör payı ve yoğunlaşma serilerinin dışında diğer serilerin seviye değerinde durağan oldukları görülmüş ve tahminler bu sonuçlara göre yürütülmüştür.

Tablo 7. 2002-2008 Dönemi Değişkenlere Ait Birim Kök Testleri

Değişkenler	<i>L&L&C t testi</i>	<i>Breitung t ist.</i>	<i>Im- Peseran- Shin w ist.</i>	<i>ADF- Fisher ki kare testi</i>	<i>PP- Fisher ki kare testi</i>	<i>Hadri z ist.</i>
Aktif Kar.	1,32*	-6,53**	121,60*	127,00*	-14,82*	-1,421**
Sermaye	-14,22*	-3,78*	-4,21*	101,00*	104,95*	6,53*
F.Gid(1.Fark)	-99,54*	-1,49**	5,32*	-14,91*	105,08**	61,84*
Likidite	83,06*	90,98**	-2,66*	-13,54*	-2,14*	6,10*
Büy (1.Fark)	-16,81*	1,44	-1,75**	63,08**	50,2298	8,05692*
Men. Kıymet	-6,62795*	-2,44337*	3,15284	-0,9226	51,6505	38,9045*
Takip.Kredi	-11,07*	1,98	2,66*	-2,95*	60,99*	108,78*
Enflasyon	-8,26*	0,62	-3,50*	12,08*	21,36*	2,096*
GSYİH (1.Fark)	-13,29*	-0,65	-5,55*	12,00*	12,00*	2,23*
Sektör(1.Fark)	-2,12**	-0,93	2,02	-0,24	2,48**	4,99**
Yoğun.(1.Fark)	-3,70*	-1,57**	-1,03	5,14**	7,20**	1,67**

* %1 düzeyinde, ** %5 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 7'ye bakıldığında, faaliyet giderleri, büyüklük, ekonomik büyüme, sektör payı ve yoğunlaşma serilerinin dışında diğer serilerin seviye değerinde durağan oldukları görülmektedir. Yapılan tahminlerde değişkenlerin durağanlık durumları dikkate alınmıştır.

B. Model Tahminlerinden Elde Edilen Sonuçlar

1990-2000 dönemi için yerli, yabancı ve tüm bankalara yönelik kârlılığın belirleyicilerini ortaya koymak üzere yapılan regresyon tahmininin sonuçları Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8. 1990-2000 Dönemi Sabit Etkili Model Tahmin Sonuçları (Bağımlı Değişken: Aktif Kârlılığı)

Bağımsız Değişkenler	Tüm Bankalar	Yerel Bankalar	Yabancı Bankalar
Sermaye	0,37 (9,98)*	0,31 (6,42)*	0,39 (7,02)*
Personel Giderleri	0,0001 (1,81)***	0,008 (4,16)*	0,0001 (2,16)**
Likidite	0,03 (2,05)**	-0,01 (-1,20)	0,06 (2,95)*
Büyüklük	1,68 (3,49)*	1,53 (2,36)**	2,86 (4,49)**
Menkul Kıymetler	0,03 (2,78)*	0,03 (1,65)***	0,02 (0,50)
Takipteki Krediler	-0,04 (-4,47)*	0,05 (0,49)	-0,04 (-3,99)*
Enflasyon	0,05 (3,47)*	0,07 (4,57)*	0,07 (3,18)*
GSYİH Büy.Oranı	0,04 (0,50)	0,15 (2,22)**	-0,02 (-0,22)
Sektör Payı	0,14 (5,76)*	0,15 (8,30)*	0,16 (4,37)*
Yoğunlaşma	0,009 (0,06)	-0,07 (-0,55)	-0,06 (0,44)
Kriz	-0,77 (-0,89)	-0,01 (-0,02)	-0,94 (-0,92)
R ²	0,72	0,74	0,73
Düzeltilmiş R ²	0,68	0,68	0,66
Gözlem Sayısı	254	151	103
F İstatistiği	14,83*	13,26*	10,60*
Durbin Watson	1,84	1,81	1,89

* %1 düzeyinde, ** %5 düzeyinde, *** ise %10 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir. Parantez içindeki değerler t istatistikleridir.

Tahmin sonuçlarına bakıldığında, F istatistiği 1990-2000 dönemi için tahmin edilen modellerin tümünün %1 seviyesinde anlamlı çıktığını göstermektedir. Belirlilik katsayısı açısından (R²) bakıldığında, modelin açıklayıcı gücünün, yerel bankalar modelinde (%68), yabancı bankalar modeline (%66) göre daha yüksek çıktığı görülmektedir. Tüm bankaların yer aldığı modelde belirlilik katsayısı %68 olarak elde edilmiştir. Bu sonuç, seçilen bağımsız değişkenlerin, bağımlı değişken olan banka kârlılığındaki varyansı yerli ve tüm bankalar modelinde %68 oranında, yabancı bankalar modelinde ise %66 oranında açıkladıklarını göstermektedir.

Sermaye değişkeni ile banka kârlılığı arasındaki ilişkiler pozitif ve anlamlı çıkmıştır. Bu da, güçlü bir sermaye yapısına sahip bankaların fon maliyetlerinin düşük olduğunu ve dış sermayeye olan ihtiyacın azalması sebebiyle daha kârlı olduklarını göstermektedir.

Personel giderleriyle kârlılık arasında 1990-2000 dönemi için her üç modelde de pozitif ve anlamlı ilişkiler ortaya çıkmıştır. Bir gider kaleminin kârlılıkla pozitif ilişkili olmasına şüpheyle bakılsa da, literatürde yer alan bazı çalışmalarda da aynı sonucun ortaya çıktığı görülmüştür. Molyneux ve Thornton, gider-kâr arasındaki pozitif ilişkinin, bankaların kâr marjlarını, faaliyet harcamalarını dikkate alarak belirlemelerinden kaynaklanabileceğini belirtmişlerdir (Molyneux ve Thornton, 1992: 1180). Zira bankalarda yüksek kademedeki yöneticilere büyük tutarda maaş verildiği bilinen bir gerçektir.

Likidite değişkeni ile kârlılık arasındaki ilişkiye bakıldığında, 1990-2000 döneminde bu ilişkinin tüm ve yabancı bankalar için pozitif ve anlamlı, yerel bankalar için negatif ve anlamsız çıktığı görülmektedir. Literatürde bu konuda yapılan çalışmalarda, ilişkinin genellikle negatif olduğu görülmektedir. Finansal piyasalardaki dalgalanmalar arttıkça, likit aktiflerin bilanço içindeki payının da o ölçüde artması gereklidir. Bankaların, çalışmada ele alınan dönem itibarıyla ortalama olarak neredeyse aktif toplamlarının yarısı kadar likit varlık tutmalarının en önemli sebebinin, ülkemizde yaşanan uzun süreli ekonomik belirsizlik olduğu dikkate alınmalıdır. Bu sebeple söz konusu iki değişken arasındaki ilişkinin pozitif çıkması, getirisi düşük likit varlıkların kârlılığı tehdit etmediği anlamına gelmektedir.

Banka büyüklüğü ile kârlılık arasında tüm modellerde pozitif ve anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Bu da, bankaların ölçek ekonomilerinden faydalanarak kârlılıklarını arttırdıklarını göstermektedir.

Bankaların portföylerinde bulundukları devlet iç borçlanma senetlerini içeren menkul kıymet cüzdanlarının toplam aktiflere oranı ile kârlılık arasındaki ilişkiye bakıldığında, 1990-2000 dönemi için yabancı bankalar modeli hariç diğer modellerden elde edilen pozitif ilişki bu tür yatırımların kârlılığı artırdığını göstermektedir.

Bankaların takipteki kredilerinin toplam krediler içindeki payı ile kârlılıkları arasındaki ilişki, 1990-2000 dönemi için yabancı bankalar ve tüm bankalar modelinde negatif ve anlamlı çıkmıştır. Yerel bankalar için ilişki pozitif fakat anlamsızdır. Ortaya çıkan bu sonuç, kredilerin tahsilâtında yaşanan problemlerin kârlılığı tehdit ettiğini göstermektedir.

Enflasyon oranıyla kârlılık arasındaki ilişkide 1990-2000 döneminde tüm modeller için pozitif ve anlamlı katsayılar elde edilmiştir. Bu bulgu, bu konuda ilk çalışmayı yapan Bourke'un elde ettiği sonuçlara paralellik göstermektedir (Bourke, 1989: 76-79). Enflasyonun banka kârlılığını olumlu ya da olumsuz etkilemesi, ücretler ve diğer faiz dışı maliyetlerin enflasyon oranından daha hızlı büyüyüp büyümemesine bağlıdır. Elde edilen bu pozitif ilişki, bankaların enflasyonu tahmin edebildiklerini ve daha fazla kâr elde edebilmek için faiz oranlarını uygun bir şekilde ayarlayabildiklerini göstermektedir. Bir başka açıdan bakıldığında, bu pozitif ilişki, banka yöneticileriyle karşılaştırıldığında, tüketicilerin enflasyon oranını tahmin konusunda daha başarısız olduklarını veya asimetrik bilginin bankaların daha yüksek kârlar elde etmelerini sağladığını göstermektedir.

GSYİH büyüme oranı ile kârlılık arasında 1990-2000 döneminde yalnızca yerel bankalar modelinde pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Söz konusu ilişki, tüm bankaların yer aldığı modelde pozitif ve anlamsız, yabancı banka modelinde ise negatif fakat anlamsız çıkmıştır. Bu iki değişken arasında elde edilen pozitif ilişki, ekonomi büyüdükçe bankaların artan kredi taleplerini değerlendirerek daha fazla kâr elde ettiklerini göstermektedir.

Bankacılık sektörünün ekonomideki payının kârlılıkla ilişkisi 1990-2000 döneminde tüm modellerde pozitif ve anlamlı çıkmıştır. Bu ilişki, bankacılık sektörünün ekonomi içindeki payı arttıkça banka kârlılığını olumlu etkilediğini göstermektedir.

1990-2000 dönemi için sektördeki yoğunlaşmanın yerel ve yabancı banka modellerinde kârlılığı negatif etkilediği görülmekle beraber, katsayılar istatistiksel açıdan anlamlı çıkmamıştır.

Kukla değişken olarak kullanılan kriz değişkeninin kârlılıkla olan ilişkisine bakıldığında, 1990-2000 döneminde ülke genelinde yaşanan ekonomik krizlerin tüm modellerde kârlılığı olumsuz etkilemesine rağmen katsayının istatistiksel açıdan anlamlı olmadığını görmekteyiz. Ancak, genel olarak kriz ortamlarında bankaların sermayelerindeki azalışın ve mevduat sahiplerinin birikimlerini geri çekme eğilimlerinin sektördeki kârlılığı azalttığı bilinen bir gerçektir.

2002-2008 dönemi tahmin sonuçları Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. 2002-2008 Dönemi Sabit Etkili Model Tahmin Sonuçları (Bağımlı Değişken: Aktif Kârlılığı)

Bağımsız Değişkenler	Tüm Bankalar	Yerel Bankalar	Yabancı Bankalar
Sermaye	0,28(6,92)*	0,21 (3,06)*	0,19 (4,63)*
Personel Giderleri	-1,79 (-6,73)*	-4,02 (-24,26)*	-0,25 (-1,47)
Likidite	-0,04 (-6,09)*	-0,02 (-0,87)	-0,04 (-7,33)*
Büyüklik	-0,32 (-0,19)	5,27 (3,28)*	3,60 (1,70)***
Menkul Kıymetler	0,02 (3,17)*	-0,003 (-0,15)	0,01 (1,90)***
Takipteki Krediler	-0,30 (-3,27)*	-0,37 (-16,46)*	-0,09 (-3,41)*
Enflasyon	-0,002 (-0,009)	0,10 (6,95)*	-0,06 (-6,40)*
GSYİH Büy.Oranı	0,11 (1,975)**	0,18 (1,71)***	-0,04 (-0,54)
Sektör Payı	-0,137 (-3,17)*	-0,10 (-2,29)**	-0,23 (-11,21)*
Yoğunlaşma	0,15 (2,52)**	0,06 (0,76)	0,38 (3,93)*
R ²	0,82	0,97	0,71
Düzeltilmiş R ²	0,76	0,96	0,58
Gözlem Sayısı	132	66	66
F İstatistiği	15,07*	101,13*	5,65*
Durbin Watson	1,66	2,02	1,50

* %1 düzeyinde, ** %5 düzeyinde, *** ise %10 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir. Parantez içindeki değerler t değerleridir.

2002-2008 dönemi için F istatistiğine bakıldığında tahmin edilen her üç modelin %1 seviyesinde anlamlı olduğu görülmektedir. Modellerin belirlilik katsayılarına bakıldığında, en yüksek katsayı yerel banka modelinde (%96) elde edilmiş ve bunu tüm bankalar modeli (%76) ve yabancı bankalar modeli (%58) izlemiştir. Dolayısıyla 2002-2008 dönemi için modellerde kullanılan katsayıların banka kârlılığındaki değişimi açıklama gücü, yerel bankalarda %96, tüm banka modelinde %76 ve yabancı banka modelinde ise %58'dir.

Bankaların sahip oldukları sermaye ile kârlılık arasında, 2002-2008 döneminde tüm modellerde pozitif ve anlamlı ilişkiler elde edilmiştir. Söz konusu değişkenin etkisi, 1990-2000 dönemi için de aynı çıkmış ve güçlü bir sermaye yapısının banka kârlılığını olumlu şekilde etkilediği kanaatine varılmıştır.

Personel giderleriyle kârlılık arasında 2002-2008 dönemi için genel olarak negatif ve anlamlı ilişkiler ortaya çıkmıştır; sadece yabancı bankalar modeli için sonuçlar anlamlı çıkmamıştır. Bu sonuç bankaların personel giderlerinin azaldıkça banka kârlılığının artacağı şeklinde yorumlanabilecektir.

2002-2008 dönemi için likidite değişkeninin tüm banka modeli ve yabancı banka modeli için negatif ve anlamlı, yerel banka modelinde ise negatif ve istatistiksel açıdan anlamsız çıktığı görülmektedir. Elde edilen bu bulgu, bankaların elindeki likit fonları kredi verme şeklinde değerlendirmemelerinin kârlılığı azalttığı gerçeğine işaret etmektedir. Aynı değişken için 1990-2000 döneminde pozitif ve anlamlı ilişkiler elde edilmesi bir çelişki olarak gözükse de, tüm işletmelerde olduğu gibi likidite kârlılık paradoksunun bankalar için de geçerli olduğu bilinen bir olgudur.

Toplam aktiflerin doğal logaritması alınarak ölçülen banka büyüklüğü ile kârlılık arasında tüm bankalar modeli hariç diğer modellerde pozitif ve anlamlı ilişkiler elde edilmiştir. Bu da, bankaların ölçek ekonomilerinden faydalanarak kârlılıklarını artırdıklarını göstermektedir. Aynı değişken, 1990-2000 dönemi için de benzerlik göstermektedir.

2002-2008 dönemi için menkul kıymet değişkenine bakıldığında, menkul kıymet yatırımlarının tüm ve yabancı banka modellerinde kârlılığı pozitif ve anlamlı bir şekilde etkiledikleri, yerel bankalar modelinde ise negatif ve anlamsız bir ilişkinin ortaya çıktığı görülmüştür. Bunun sebebinin, özellikle 2004 ve 2005 yıllarında menkul kıymetlerin aktiflere oranının yerel bankalarda aşırı düşmesi gösterilebilir.

Bankaların taktipteki kredilerinin toplam krediler içindeki payı ile kârlılıkları arasındaki ilişki, tüm modellerde negatif ve anlamlı çıkmıştır. 1990-2000 dönemi için de benzer sonuçlar elde edilmiştir. Elde edilen sonuçlar, kredi tahsilâtında yaşanan problemlerin banka kârlılığını olumsuz etkilediği görüşünü desteklemektedir.

Enflasyon oranıyla kârlılık arasındaki ilişkide 2002-2008 tüm bankalar ve yabancı bankalar modelinde ilişki negatif olarak elde edilmiş fakat tüm banka modelinde ilişki anlamlı bulunmamıştır. Yerel bankalar modelinde ise ilişki pozitif ve anlamlıdır. Bu durum söz konusu dönemde yabancı bankaların yerel bankalarla kıyaslandığında enflasyon

sürecine uyumda zorluk çektiklerini göstermektedir. Aynı ilişki, 1990-2000 döneminde tüm modeller için pozitif ve anlamlıdır.

GSYİH büyüme oranı ile kârlılık arasında 2002-2008 döneminde tüm bankalar ve yerel bankalar modelinde pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Söz konusu ilişki, yabancı bankaların yer aldığı modelde negatif ve anlamsızdır. 1990-2000 dönemine bakıldığında bu değişken yalnızca yerel bankalar için pozitif ve anlamlıdır. Ekonomideki büyümeye paralel olarak tüketici ve yatırımcılara verilen kredilerin kârlılığı artırdığı bilinen bir gerçektir.

Bankacılık sektörünün ekonomideki payının kârlılıkla ilişkisi 1990-2000 döneminin aksine tüm modellerde negatif ve anlamlı çıkmıştır.

2002-2008 dönemi için sektördeki yoğunlaşmanın kârlılığa etkisi tüm bankalar ve yabancı bankalar modeline pozitif ve anlamlı çıkmıştır. Ülkemizde ilk beş büyük bankanın aktif toplamları, bankacılık sektöründeki toplam aktiflerin yarısını oluşturmaktadır. Dolayısıyla model tahminlerinde büyük bankalar da yer aldığı için elde edilen bu pozitif ilişki anlamlı görülmektedir.

Sonuç

Yapılan bu çalışmaya dönemselsel karşılaştırmalı olarak bakıldığında aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

1990-2000 dönemi için belirlilik katsayısı açısından (R^2) bakıldığında, modelin açıklayıcı gücünün, yerel bankalar modelinde (%68), yabancı bankalar modeline (%66) göre daha yüksek çıktığı görülmektedir. Tüm bankaların yer aldığı modelde belirlilik katsayısı %68 olarak elde edilmiştir. Bu sonuç, seçilen bağımsız değişkenlerin, bağımlı değişken olan banka kârlılığındaki varyansı yerel ve tüm bankalar modelinde %68 oranında, yabancı bankalar modelinde ise %66 oranında açıkladıklarını göstermektedir. 2002-2008 dönemine bakıldığında ise, en yüksek katsayı yerel banka modelinde (%96) elde edilmiş ve bunu tüm bankalar modeli (%76) ve yabancı bankalar modeli (%58) izlemiştir. Dolayısıyla 2002-2008 dönemi için modellerde kullanılan katsayıların banka kârlılığındaki değişimi açıklama gücü, yerel bankalarda %96, tüm banka modelinde %76 ve yabancı banka modelinde ise %58'dir. Her iki dönemin sonuçlarını kıyasladığımızda bağımlı değişken olan banka kârlılığındaki varyansı bağımsız değişkenlerin tüm bankalar itibariyle, II. Dönem rakamının (%76) I. Dönem rakamından (%68) daha yüksek çıkması dolayısıyla daha fazla oranda belirleyici etkiye sahip olduğu söylenebilir. Aynı şekilde yerel bankalar modelinde de II. Dönemin (%96) I. Dönemden (%68) daha yüksek oranda aktif kârlılığı belirleyici etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Yabancı bankalar itibariyle sonuçlara baktığımızda tüm bankalar ve yerel bankalar modelinin aksine, bağımsız değişkenlerin aktif kârlılığını I. Dönemin (%66) II. Dönemden daha fazla belirleyici etkiye sahip olduğu görülmektedir.

I. Dönemde sermaye değişkeni ile banka kârlılığı arasındaki ilişkiler pozitif olup, %1 seviyesinde anlamlı çıkmıştır. Bankaların sahip oldukları sermaye ile kârlılık arasında II.

Dönemde de tüm modellerde pozitif ve anlamlı ilişkiler elde edilmiştir. Bu da, güçlü bir sermaye yapısına sahip bankaların fon maliyetlerinin düşük olduğunu ve dış sermayeye olan ihtiyacın azalması sebebiyle daha kârlı olduklarını göstermektedir. Söz konusu değişkenin her iki dönemde de etkisi, güçlü bir sermaye yapısının banka kârlılığını olumlu şekilde etkilediği kanaatine varılmıştır.

Personel giderleriyle kârlılık arasında II. Dönem için her üç modelde de negatif ve anlamlı ilişkiler ortaya çıkmıştır; sadece yabancı bankalar modelinde anlamlı ilişki bulunmamıştır. Oysa aynı değişken bir önceki dönem olan 1990-2000 dönemi için pozitif elde edilmişti. Buda 2001 krizi sonrası bankaların personel harcamalarında toplama aktiflere oranla tasarrufa gittikleri ve bunun neticesi olarak tüm bankalar itibarıyla II. Dönemde (%2,6) I. Döneme (%3,0) kıyasla %0,4 oranındaki düşüşün banka kârlılığını olumlu etkilediği söylenebilir.

Likidite değişkeni ile kârlılık arasındaki ilişkiye bakıldığında, I. Dönemde bu ilişkinin tüm ve yabancı bankalar için pozitif ve anlamlı, yerel bankalar için negatif ve anlamsız çıktığı görülmektedir. Bu anlamda finansal piyasalardaki dalgalanmalar arttıkça, likit aktiflerin bilanço içindeki payının da o ölçüde artması gerektiği sonucuna varılmıştır. Bankaların, çalışmada ele alınan dönem itibarıyla ortalama olarak neredeyse aktif toplamalarının yarısı kadar likit varlık tutmalarının en önemli sebebinin, ülkemizde yaşanan uzun süreli ekonomik belirsizlik olduğu dikkate alınmalıdır. Bu sebeple söz konusu iki değişken arasındaki ilişkinin pozitif çıkması, getirisi düşük likit varlıkların kârlılığı tehdit etmediği anlamına gelmektedir. II. Dönem için likidite değişkeninin tüm banka modeli ve yabancı banka modeli için negatif ve anlamlı, yerel banka modelinde ise negatif ve istatistiksel açıdan anlamsız çıktığı görülmektedir. Elde edilen bu bulgu, bankaların elindeki likit fonları kredi verme şeklinde değerlendirmemelerinin kârlılığı azalttığı gerçeğine işaret etmektedir. Aynı değişken için I. Dönemde pozitif ve anlamlı ilişkiler elde edilmesi bir çelişki olarak gözükse de, tüm işletmelerde olduğu gibi likidite kârlılık paradoksunun bankalar için de geçerli olduğu bilinen bir olgudur. Bu durum I. Dönem itibarıyla bankaların, krizlerin yaşandığı dönemlerde yatırımcılarına güven vermek için likit varlıklara yöneldikleri ve dolayısıyla II. Dönemde I. Döneme kıyasla %49,3'ten %51,2'ye yükselttikleri görülmüşse de, II. Dönem etkileri itibarıyla krizlerin yaşanmadığı bir dönem olarak kabul edilirse likit varlıklara yatırım yapılması kârlılığı olumsuz olarak etkilemiştir şeklinde yorumlanabilir.

Banka büyüklüğü ile kârlılık arasındaki ilişkiye I. Dönem itibarıyla baktığımızda tüm modellerde pozitif ve anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Bu da, bankaların ölçek ekonomilerinden faydalanarak kârlılıklarını artırdıklarını göstermektedir. II. Dönemde ise tüm bankalar modeli hariç diğer modellerde pozitif ve anlamlı ilişkiler elde edilmiştir. Banka büyüklüğü değişkeninin bu sonuçlar itibarıyla her iki dönem açısından kârlılığa etkisinin benzerlik arz ettiğini göstermektedir.

Bankaların portföylerinde bulundukları devlet iç borçlanma senetlerini de içeren menkul kıymet cüzdanlarının toplam aktiflere oranı ile kârlılık arasındaki ilişkiye ba-

kıldığında, I. Dönem için yabancı bankalar modeli hariç diğer modellerden elde edilen pozitif ilişki bu tür yatırımların kârlılığı artırdığını göstermektedir. II. Dönem için menkul kıymet değişkenine bakıldığında, menkul kıymet yatırımlarının tüm ve yabancı banka modellerinde kârlılığı pozitif ve anlamlı bir şekilde etkiledikleri, yerel bankalar modelinde ise negatif ve anlamsız bir ilişkinin ortaya çıktığı görülmüştür. Bunun sebebini ortaya koyabilmek için yıllar itibarıyla yerel ve yabancı bankaların menkul kıymet cüzdanı/toplam aktifler trendine bakmamız gerekmektedir. Yabancı bankalar için, her ne kadar II. Dönemde, I. Döneme nazaran %16,7'den %13,6'ya düşse de, özellikle faiz oranlarının yüksek olduğu kriz sonrası 2003, 2004 ve 2005 (sırasıyla 11,0-27,1-31,8) yıllarında menkul kıymetlerin aktiflere oranının yabancı bankalarda önemli ölçüde artması, yerel bankalarda ise I.Dönemde % 12,9 olan oranın II. Dönemde %8,4'e düşmesi, yabancı bankalarda kârlılık ilişkisinin pozitif ve anlamlı, yerel bankalarda ise negatif ve anlamsız çıkmasını izah etmektedir. Genel olarak kamu finansman açığının yüksek faizli borçlanma senetleri ile finanse edilmesinin kârlılığı olumlu etkilediği biline gelmektedir.

Bankaların takipteki kredilerinin toplam krediler içindeki payı ile kârlılıkları arasındaki ilişki, I. Dönem için yabancı bankalar ve tüm bankalar modelinde negatif ve anlamlı çıkmıştır. Yerel bankalar için ilişki pozitif fakat anlamsızdır. Ortaya çıkan bu sonuç, kredilerin tahsilâtında yaşanan problemlerin kârlılığı tehdit ettiğini göstermektedir. II. Dönem için de benzer sonuçlar elde edilmiştir. Elde edilen sonuçlar, kredi tahsilâtında yaşanan problemlerin banka kârlılığını olumsuz etkilediği görüşünü desteklemektedir.

Enflasyon oranıyla kârlılık arasındaki ilişkide I. Dönemde tüm modeller için pozitif ve anlamlı katsayılar elde edilmiştir. II. Dönemde yerel bankalar modelinde I. Dönemde olduğu gibi ilişki pozitif ve anlamlıdır. Elde edilen bu pozitif ilişki, bankaların enflasyonu tahmin edebildiklerini ve daha fazla kâr elde edebilmek için faiz oranlarını uygun bir şekilde ayarlayabildiklerini gösteriyor. Bir başka açıdan bakıldığında, bu pozitif ilişki, banka yöneticileriyle karşılaştırıldığında, tüketicilerin enflasyon oranını tahmin konusunda daha başarısız olduklarını veya asimetrik bilginin bankaların daha yüksek kârlar elde etmelerini sağladığını göstermektedir. Anca II. Dönemde tüm bankalar ve yabancı bankalar modelinde ilişki negatif olarak elde edilmiş fakat tüm banka modelinde ilişki anlamlı bulunmamıştır. Bu durum söz konusu dönemde yabancı bankaların yerel bankalarla kıyaslandığında enflasyon sürecine uyumda zorluk çektiklerini göstermektedir.

I. Dönemde GSYİH büyüme oranı ile kârlılık arasındaki ilişkide yerel bankalar modelinde pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Söz konusu ilişki, tüm bankaların yer aldığı modelde pozitif ve anlamsız, yabancı banka modelinde ise negatif fakat anlamsız çıkmıştır. II. Dönemde ise GSYİH büyüme oranı ile kârlılık arasındaki ilişkide tüm bankalar ve yerel bankalar modelinde pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu ilişki, yabancı bankaların yer aldığı modelde negatif ve anlamsızdır. Her iki dönemde de ilişkinin pozitif ve anlamlı çıktığı modellerde, ekonomideki büyümeye paralel olarak tüketici ve yatırımcılara verilen kredilerin kârlılığı artırdığı gerçeği dikkate alındığında GSYİH büyüme oranı arttıkça kârlılığın da artacağı sonucuna varılabilir.

Bankacılık sektörünün ekonomideki payının kârlılıkla ilişkisi I. Dönemde tüm modellerde pozitif ve anlamlı çıkmıştır. Bu ilişki, bankacılık sektörünün ekonomi içindeki payı arttıkça banka kârlılığını olumlu etkilediğini göstermektedir. I. Dönemin aksine II. Dönemde bu ilişki tüm modellerde negatif ve anlamlı çıkmıştır. Bu ise II. Dönemde bankacılık sektörünün ekonomi içindeki payı arttıkça banka kârlılığını olumsuz etkilediğini göstermektedir.

I. Dönem için sektördeki yoğunlaşmanın yerel ve yabancı banka modellerinde kârlılığı negatif etkilediği görülmekle beraber, katsayılar istatistiksel açıdan anlamlı çıkmamıştır. II. Dönem için ise sektördeki yoğunlaşmanın kârlılığa etkisi tüm bankalar ve yabancı bankalar modeline pozitif ve anlamlı çıkmıştır. Ülkemizde ilk beş büyük bankanın aktif toplamları, bankacılık sektöründeki toplam aktiflerin yarısını oluşturmaktadır. Dolayısıyla model tahminlerinde büyük bankalar da yer aldığı için elde edilen bu pozitif ilişki anlamlı görülmektedir. II. Dönemde bu ilişkinin I. Dönemin aksine pozitif çıkmasının nedeninin 2001 krizi sonrası “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programının” ve sektöre giren uluslararası ölçekteki bankaların etkisinin olduğu düşünülmektedir.

Kaynakça

- Abreu, M. ve Mendes, V. (2001). “Commercial Bank Interest Margins and Profitability: Evidence for some EU Countries”. City University Economics Department. Preliminary Draft, 1-11.
- Arslan, İ. ve Yapraklı S. (2008). “Banka Kredileri ve Enflasyon Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz (1983-2007)”. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi, 2008(7), 88-103.
- Atasoy, H. (2007). “Türk Bankacılık Sektöründe Gelir-Gider Analizi ve Kârlılık Performansının Belirleyicileri”. (Uzmanlık Yeterlilik Tezi). T.C. Merkez Bankası Yayınları, Mart: 1-73.
- Aydın, M.F.. (2002). “Türkiye’de Kamu Kesimi İç Borçlanmasının Bankacılık Sektörü Bilâncolarına ve Risklerine Olan Etkileri”. TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü Çalışma Tebliği, 13(11), 1-17.
- Aydoğan, K. (1990b). “An Investigation of Performance and Operational Efficiency in Turkish Banking Industry”. The Central Bank of the Republic of Turkey, 9022(5), 1-33.
- Aydoğan, K. (1991a). “Interest Rate Risk and Bank Profitability”. The Central Bank of the Republic of Turkey, 9105(9), 1-77.
- Baldemir, E. ve Keskiner, A. (2004). “Devalüasyon, Para, Reel Gelir Değişkenlerinin Dış Ticaret Üzerine Etkisinin Panel Data Yöntemiyle Türkiye İçin İncelenmesi”. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(4), 44-59.

- Berger, A. (1995). "The Profit-Structure Relationship in Banking – Tests Of Market Power and Efficient-Structure Hypotheses". *Journal of Money, Credit And Banking*, 27(2), 404-431.
- Bourke, P. (1989). "Concentration and Other Determinants of Bank Profitability in Europe, North America and Australia". *Journal of Banking and Finance*, 13(1), 65-79.
- Chari, V.V., Jones, L.E. ve Manuelli, R.E.. (1996). "Inflation, Growth and Financial Intermediation". *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*, 78(May/June), 41-58.
- Chen, L. ve Zhao, X. (2005). "Profitability, Mean Reversion of Leverage Ratios and Capital Structure Choices". *Working Paper Series*, 2005(5), 1-4
- Çakır, N. (1991). "Türkiye’de ve Uluslararası Bankacılık Alanında Sermaye Yeterliliği Düzenlemelerinin Mukayeseli Değerlendirilmesi". *Hazine ve Dış Ticaret Dergisi*, 8(4)
- Demirci-Kunt, A. ve Huizinga, H.. (1998). "Determinants of Commercial Bank Interest Margins and Profitability: Some International Evidence". *The World Development Research Group, Policy Research Working Paper*, 1900 (3), 1-48
- Denizer, C. (2000). "Foreign Entry in Turkey’s Banking Sector, 1980–97", *The World Bank, Policy Research Working Papers*, 2462(11), 1-29
- Erb, C., Harvey, C.R. ve Viskanta T.E.. (1995). "Inflation and World Equity Selection". *Financial Analysts Journal*. CFA Institute, November/December, 51(6), 28-42
- Eroğlu, Z. A. (2001). "Türk Bankacılık Sisteminde Kaynak Maliyeti". *MSPD Çalışma Raporları*. BDDK Yayınları, 2001(5), 1-28
- Freixas, X. ve Rochet J. C. (1997). "Microeconomics of Banking". London: Cambridge MA.
- Goddard, J.A., Molyneux, P. ve Wilson, J.O.S. (2004a). "The Profitability of European Banks: A Cross-Sectional and Dynamic Panel Analysis". *The Manchester School*, 72 (3), 363-381.
- Goddard, J.A., Molyneux, P. ve Wilson, J.O.S. (2004b). "Dynamics of Growth and Profitability in Banking". *Journal of Money, Credit and Banking*, 36(6), 1069-1090.
- Gujarati, D. (2003). "Basic Econometrics". McGraw Hill, Fourth Edition, New York.
- Güngör, B. (2007). "Türkiye’de Faaliyet Gösteren Yerel ve Yabancı Bankaların Kârlılık Seviyelerini Etkileyen Faktörler". *İşletme ve Finans Dergisi*, 258(9), 41-61.
- Havrylchyk, O. ve Jurzyk, E. (2006). "Profitability of Foreign and Domestic Banks in Central and Eastern Europe: Does The Mode of Entry Matter?". *Centre for Institutions and Economic Performance, K.U.Leuven in LICOS Discussion Papers*, 166: 1-31.

- Jiang, G., Tang, N., Law, E. ve Sze, A. (2003). "The Profitability of Banking Sector in Hong Kong". Hong Kong Monetary Authority Quarterly Bulletin, September: 5-14.
- Kaya, Y.T. ve Doğan, E. (2005). "Dezenflasyon Sürecinde Türk Bankacılık Sektöründe Etkinliğin Gelişimi". ARD Çalışma Raporları. BDDK Yayınları, 2005(10), 1-16.
- Kaya, Y.T. (2001a). "Türk Bankacılık Sisteminde Net Faiz Marjının Modellenmesi". MSPD Çalışma Raporları. BDDK Yayınları, 2001(4), 1-31.
- Kaya, Y.T. (2002b). "Türk Bankacılık Sektöründe Kârlılığın Belirleyicileri". MSPD Çalışma Raporları, BDDK Yayınları, 2002(1), 1-16.
- Molyneux, P. ve Thornton, J. (1992). "Determinants of European Bank Profitability: A Note". Journal of Banking and Finance, 16(6), 1173-1178.
- Pasiouras, F. ve Kosmidou, K. (2007). "Factors Influencing the Profitability of Domestic and Foreign Commercial Banks in the European Union". Research in International Business and Finance, 21(2), 222-237.
- Petersen, M.A. ve Schoeman I.. (2008). "Modeling of Banking Profit via Return-on-Assets and Return-on-Equity". Proceedings of the World Congress on Engineering, Vol II, London U.K.: WCE, July: 2-4.
- Saunders, A. ve Schumacher, L. (2000). "The Determinants of Bank Interest Margins: An International Study". Journal of International Money and Finance, 19(6), 813-832.
- Sims, C.A. (1980). "Macroeconomics and Reality". Econometrica. 48(1), 1-48.
- Smirlock, M. (1985). "Evidence on the (Non) Relationship Between Concentration and Profitability in Banking". Journal of Money, Credit, and Banking, 17(1), 69-83.
- Williams; B. (2003). "Domestic and International Determinants of Bank Profits: Foreign Banks In Australia". Journal of Banking and Finance, 27(6), 1185-1210.